

VOJSKA NA PTUJU OD 16. STOLETJA DO 1918

ARMY IN PTUJ FROM THE 16TH CENTURY UNTIL 1918

DAS MILITÄR IN PTUJ VOM 16. JAHRHUNDERT BIS 1918

Mr. sc. Nataša Kolar

Pokrajinski muzej Ptuj

Muzejski trg 1

SI- 2250 Ptuj

Slovenija

zgodovina-muzej.ptuj@siol.net

Primljeno: 04. 10. 2005.

Prihvaćeno: 20. 11. 2005.

Rad ima dvije pozitivne recenzije

UDK/UDC 94 (497.5-35-04)

Pregledni rad

Reviews

POVZETEK

Prispevek predstavlja Ptuj kot obmejno obrambno postojanko v času turških vdorov, od 18. stoletja do 1918 pa vlogo vojaških enot, predvsem pionirskega bataljona, ki je imel svojo garnizijo na Ptuj in je bil tesno povezan z reko Dravo, saj je redno vadil na zgornjem in spodnjem vadbišču ob reki ter postavljaj pontonske mostove ob različnih dogodkih (elementarne nesreče, popravilo mostu čez Dravo, različne vojaške predstavitve).

Ključne riječi: Ptuj, Drava, vojska, obramba, vojaštvo

Key words: Ptuj; Drava; Army; Defence; Military Forces

Na obrambnem področju je bil Ptuj v 16. stoletju pomembnejši od Maribora. Bil je osrednja trdnjava na Dravskem polju, imel je tudi vlogo obmejne obrambne postojanke. V petdesetih letih 16. stoletja so začeli italijanski gradbeniki pod vodstvom družine dell' Allio večja utrdbeno dela na Ptuj (mestno obzidje¹). Za vlade nadvojvoda Karla I., so začeli utrjevalna dela na grajskem kompleksu, predvsem na jedru gradu in južnem ter vzhodnem platuju. Dela sta vodila deželna gradbena mojstra superintendent Francesco Teobaldi in Salustio Peruzzi.

Italijanska gradbeno-utrdbeno dela so končali na Ptuj do leta 1580, dokončno pa so jih sklenili leta 1588 z zidavo trinadstropne proviantne hiše štajerskih deželnih stanov. Od 1751 do 1860 je bila stavba last vojaške invalidske uprave, nato so se nastanili v njej vojaki. Vojaška uprava je prizidala okoli leta 1760 ob sedanji Slomškovi ulici trakt z oficirskimi stanovanji; imenovali so jo Mala invalidska hiša ali Mala kasarna, ki so jo podrli leta 1905.

Reka Drava je bila v preteklosti pomembna prometna pot. Od vseh štajerskih rek ima najdaljšo plovno tradicijo.² V času zgodnjega kapitalizma je doživela trgovina po Dravi svoj razcvet. Iz Beljaka so po Dravi vozili proti Mariboru, Ptuj in proti Ogrski svinec, živo srebro, železo in

¹ O poteku obzidja piše Ferdinand Raisp v *Pettau, Steiermarks älteste Stadt und ihre Umgebung*, Graz, 1858, 27. Od mogočnega mestnega obzidja, ki so ga začeli postopoma rušiti v prvi polovici 19. stoletja, je ohranjen okrogli stolp ob Dravi (danes Miheličeva galerija). Kako pa je potekalo mestno obzidje, pa lahko vidimo le na franciscejskem katastru Ptuj iz leta 1824. (op. av.)

² O plovbi po reki Dravi na ptujskem območju pišem v članku Nataša Kolar, *Plovba po Dravi od antike do 20. stoletja*, v: Ptuj, včeraj-danes:jutri, Ptuj 12., 13. 11. 1992, 43

Franciscejski kataster Ptuja iz leta 1824, na katerem vidimo potek mestnega obzidja (Arhiv Slovenije, Franciscejski kataster, mapa I, št. 463)

njegove izdelke. V 16. stoletju so omejili zaradi turških vdorov trgovino z Ogrsko, kljub temu je Ptuj obdržal svoje mesto pri trgovini z velikimi razdaljami. Drave niso uporabljali za prometno pot samo v mirnodobnem času, temveč tudi v obdobju vojn s Turki. Namesto z običajnim prevozom po cestah, so po Dravi prevažali s šajkami³ vojsko, proviant, orožje in strelivo. Šajke so rabile za prevoz vojske ter tudi za zvezo med poveljstvom in vojsko. Bile so zelo hitre po reki navzdol. Med letoma 1684 in 1687 so prepeljali po Muri in Dravi na leto 300 splavov in šajk s približno 3000 do 4000 ton provianta in vojnega materiala na operacijska območja vzhodno od Virovitice in Siklosa.⁴

V sredini 17. stoletja je grozila Štajerski zopet turška nevarnost. Ponovno so morali utrditi trdnjave ob obmejnih krajih, med njimi je bil tudi Ptuj. Utrdbeni sistem, ki so ga zgradili v 16. stoletju, je bil v tem času že zastarel. Leta 1657 je naročil maršal Montecuccoli svojemu glavnemu inženirju Martinu Stieru izdelavo novih načrtov za preureditev obmejnih trdnjav. Za posodobitev le-teh je uporabil zvezdast sistem, ki pa ni bil nikoli uresničen. Čeprav teh načrtov niso uresničili, je dal mestni sodnik in župan Franc Guffante spomladi leta 1664 popraviti mestno obzidje.

Ptujski meščani so nosili prvič orožje za varovanje mesta in države pod županom Guffantejem. Bili so tako navdušeni in zavzeti, da so jim bile odveč 4 kompanije, ki jih je poslal Montecuccoli

³ Šajke (nemško Platten - plitvica, čoln) so imele obliko pontona; bile so okoli 10,5 m dolge in 5 m široke ter imele okoli 1,3 m visoke stranske stene iz 2,5 cole (okoli 6,5 cm močne mostnice). Krmarilo jih je po štiri do pet mož in so jih lahko vozili po reki navzdol; glede na svojo velikost so imele nosilnost od 5 do 10 ton. Othmar Pickl, *Mur und Drau als Verkehrswege nach den Südosten*, v: Mednarodni kulturnozgodovinski simpozij Modinci 1977, Maribor 1977, 237

⁴ Ibidem. 238.

za okrepitev varovanja mesta in jih niso spustili v mesto. Tak primer se je ponovil leta 1704, ko se je branil Ptuj pred Kruci. Cesar Karl VI. je dovolil 5. marca 1739⁵ meščanom in rokodelcem, da so se urili v uporabi orožja pod vodstvom vojske. Sčasoma se je razvil iz te enote meščanski konjeniški korpus. Leta 1788 se je preimenoval v uniformiran lovski korpus. Z leti je dobila enota bolj vojaško naravo. Ptujski meščanski korpus je bil razpuščen leta 1837.⁶

V 18. stoletju so bili na Dravskem in Ptujskem polju trije veliki vojaški vadbeni tabori, ki sta jih imeli notranjeavstrijska in hrvaška vojska. Prve vojaške vaje so bile 1750 v bližini Turnišča, obiskala jih je tudi cesarica Marija Terezija. Vodil jih je general Karl Freyherr von Kheüel. Druge so bile leta 1786 na prostoru med Zgornjo Hajdino in Ravnim poljem. General topništva Peter de Langlois je poveljeval šestnajstim bataljonom. Pet tednov so vadili v vseh vojaških veččinah. V začetku junija 1786 je obiskal cesar Jožef II. vojaške vaje. Največje, tretje, so bile poleti 1787 na zgornjem Ptujskem polju. Tudi na teh manevrih je bil poveljujoči general topništva Peter de Longlois iz Gradca. Sodelovalo je 17.000 vojakov. Do začetka avgusta 1787 so se pripravljali z vajami na vojno s Turki, ki se je začela 9. februarja 1788.⁷

Cesar Franc I. je predpisal leta 1817 novo razdelitev nabornih okrožij. Slovenska Štajerska je postala naborno okrožje za 47. pehotni polk, ki je imel vojašnice v Mariboru, na Ptuj in v Celju. S teh območij so bili tudi vojaki. 24. novembra 1824. leta je prišel na Ptuj 9. lovski bataljon. Tu je imel svojo štabno postajo in garnizijo. Od leta 1824 je bilo mesto naborna postaja za 9. bataljon in od 1849 tudi iz 9. bataljona izhajajoči 20. lovski bataljon.

V revolucionarnem letu 1848 so ustanovili Ptujčani, kljub vojaški posadki v mestu, 23. marca nacionalno gardo za ohranjanje zakonitega miru in reda ter za varovanje oseb in lastnine. Štela je 233 mož. Jeseni 1848 je bil v mestu tudi armadni korpus grofa Laval Nugenta, ki je štel 8000 mož in je imel 13 topov. Ptuj je ostal v tem letu vojaško zelo pomemben. Močna vojaška posadka v mestu in okolici je potrebovala veliko oskrbo ter za njo tudi veliko upravo. Zato je bila ptujska podružnica mariborskega oskrbovalnega skladišča povišana v glavno oskrbovalno skladišče. Njej so bile začasno podrejene podružnice oskrbovalnega skladišča v Radgoni, Ljutomeru in Ormožu.⁸

V tem času je doživel Ptuj še drugo vojaško igro posebne vrste. Hrvaško-Slavonska "Landsturmcölonn", ki je bila sestavljena iz petih bataljonov mejnih pehotnih polkov št. 1 – 6, 10 in 11, je štela 14.300 mož in imela šest topov, je prenočila od 20. na 21. oktober 1848 na Dravskem polju. Bila je pod vodstvom generalmajorja Theodorovicha. Poročevalec (E.) piše v "Sloveniji",⁹ da so imeli vojaki red in da so pošteno plačali prehrano. Hudo so trpeli zaradi hladnih noči in dežja. Poročevalec je v tem prispevku zelo kritiziral Ptujčane, saj so se po njegovem kot "neprijatelji Slavljanov" pokazali tudi pri Hrvatih, ker jim niti za denar niso želeli dati kruha ali pa so ga morali zelo drago plačati. Pri nekaterih pekih in mesarjih je moral Hrvat plačati polovico ali še več čez navadno ceno. Drugače je bilo v mestu že čez nekaj dni. Za vojaki generalmajorja Theodorovicha je prišel 1. novembra 1848 na Ptuj srezanski hrvaški krajišniški korpus z 813 možmi in 8 oficirji. Kakor poroča Grazer Zeitung¹⁰, so hrvaški vojaki izrabili

⁵ ZAP, Simon Povoden, Bürgerliches Lesebuch I., 1821, 205.

⁶ O sestavi, članih in dogodkih povezanih z meščanskim konjeniškim korpusom piše ptujski kronist. Raisp, 1858, 194 - 203.

⁷ O velikih vojaških manevrih na Dravskem in Ptujskem polju v drugi polovici 18. stoletja piše S. Povoden, 1821, 233 - 235, njegove zapise pa povzema tudi Raisp, 1858, 155, 158.

⁸ Raisp, 1858, 99.

⁹ Slovenija, 3. 11. 1848, list 36, 142 - 143.

¹⁰ Grazer Zeitung, 18. 11. 1848, št. 244.

gostoljubnost Ptujčanov in okoličanov. Ti so jih sprva lepo sprejeli, prenočili so v njihovih hišah, prav tako so jih nahranili, saj so bili po besedah njihovega komandanta že nekaj dni brez hrane. Že naslednji dan so postavili vojaki pretirane zahteve, ki so jim jih morali izpolniti, saj se je vsak varoval, da ne bi dražil to *"orientalsko vojno ljudstvo"*, kot ga je imenoval poročevalec. Drugi dan so dobili vojaki sporočilo, da so dodeljeni opazovalnemu korpusu grofa Nugenta, kar pa so odklonili in izrazili željo, da bi spadali pod opazovalni korpus generala Dahlena v Varaždinu. Ker pa so se njihovi pogledi in mišljenja o tem razlikovali, so streljali po ptujskih ulicah drug proti drugemu in od časa do časa izvlekli tudi handžarje. Posledica teh neredov je bila, da so Ptujčani zaprli vse trgovine, njihov komandant pa je bil nemočen in jih je zapustil; vojaki so bili povsem razpuščeni, postali so v pravem smislu besede *"gospodarji mesta"*, vendar svoje moči niso izkoristili in so v teku popoldneva zapustili mesto ter odšli proti Varaždinu. Ti dve hrvaško-slavonski vojaški enoti sta bili sestavni del hrvaško-slavonske vojske pod vodstvom bana Jelačića in sta se tedaj vračali z Dunaja prek Ptuja na Hrvaško.

O novembrskih dogodkih na meji in v zaledju (Ormož, Velika Nedelja, Ptuj) piše Grazer Zeitung,¹¹ da je bil otok na Muri že en teden nezaseden, na njem ni bilo ne madžarskih in ne avstrijskih vojaških enot. Po višjem ukazu ga je moral zapustiti general Dahlen, ki je otok okupiral, in se je nato utaboril z brigadami generalmajorja Schwartzenaua, Dietricha ter Theodorovitscha na obrežju Drave. Po mnenju poročevalca je bil ta umik bolj diplomatske kot strateške narave. General major Burits je še vedno taboril z eno brigado v Ormožu in v njegovi okolici, kjer so zgradili številne okope. Grof Nugent se je v tem času vrnil iz Gradca z brigado, ki je bila nastanjena na Ptuju in v njegovi okolici. V okrožnici,¹² ki jo je izdala 21. novembra deželna vlada, je bilo zapisano, da naj bi zaradi obrambe pred madžarskimi vdori v notranjost dežele zasedli iz vojaških razlogov grajski grič v Gradcu, grič in grad na Ptuju ter grad v Riegersburgu.¹³

O Nugentovi pomoči hrvaškemu obrambnemu korpusu v začetku meseca decembra sta pisala tako Grazer Zeitung¹⁴ kot Der Steierische Landbote.¹⁵ Ker so Ogri pri Legradu poskušali napraviti most čez Dravo, je krenil grof Nugent z vojsko v smeri Zavrča proti Varaždinu. Ko so Ogri premestili polovico mostu čez Dravo, je avstrijska vojska s hrvaške strani odprla zelo močan topovski ogenj ter ga razdejala, že narejen del mostu pa je odplaval po reki. Medtem je brigada Burits, katere predstraže so prodrle od Ormoža proti Ljutomeru, prišla na Ptuj ter od tu odkorakala proti Radgoni. 4. decembra 1848 se je vrnil iz Varaždina z rezervno brigado grof Nugent, ki je tudi odmarširal proti Radgoni. Poročevalec je sklepal iz tega, da je hrvaški korpus zopet prišel do otoka na Muri in bi bila zasedba štajerske meje temu v hrbet tako nepotrebna.

Mesto Ptuj je bilo od izbruha italijanskih in madžarskih nemirov v revulucionarnem letu 1848/1849 večna vojaška postojanka premikajočih se avstrijskih in hrvaških vojaških enot v eno ali drugo smer.¹⁶

Na Štajerskem dravskem območju je bil ptujski pristan ob mariborskem in ormoškem eden najpomembnejših. Vzdrževanje pristani je bilo stvar zemljiških lastnikov, ki so izterjevali pristaniško pristojbino. Na prostoru pristani so bile postavljene pristaniške čuvajnice, ki so imele nadzor nad pristanom.

¹¹ Grazer Zeitung, 1. 12. 1848, št. 257.

¹² Gatti, 1850, 228.

¹³ Pirchegger, 1934, 396.

¹⁴ Grazer Zeitung, 6. 12. 1848, št. 262.

¹⁵ StLA, Akte 1848, fasc 2; Der Steierische Landbote, 15. 12. 1848, N. 24, Graz, str. 187.

¹⁶ Grazer Zeitung, 9. 12. 1848, št. 255.

Načrt ptujskega mestnega pristana iz leta 1841 (ZAP, AMP, šk. 15)

Ptujska invalidska uprava¹⁷ je bila lastnica dela zemlje, na katerem je bil pristan. Iz zapisnika z dne 6. novembra 1845, ki je bil sestavljen po dogovoru med magistratom in splavarskim mojstrom Carlom Higerspergerjem in Johannom Hauswirtom, lahko razberemo, da je bil predmet pogovora varovanje obale reke Drave, predvsem tistega dela pristana, katerega lastnik je bila Invalidska uprava. Vojaška državna blagajna je postavila vojno brano že leta 1815. Z njenim vzdrževanjem je bilo povezanih letno veliko stroškov: leta 1845 na primer 461 goldinarjev CMZ. Iz vsebine zapisnika je še razvidno, da se je odločila generalna komanda Invalidske uprave za ohranjanje obalne varovalne brane, ki je trpela vsako leto zaradi priveza ladij, splavov in čolnov, ker so se ta plovila privezovala zelo tesno na kamniti "talon" varovalne brane. Ko so plovila odplula, so običajno izvlekla te "talone", nastalih odprtih pa nato niso več zaprli.¹⁸ Odločila se je, da bo naredila šest lastnih ladijskih privezov, kjer bodo lahko naložena plovila običajno pristajala. Z dovoljenjem gubernija pa bi tudi postavila opozorilne table, da se smejo plovila samo na teh privezih privezovati. Kdor bi bil proti oziroma se ne bi držal tega določila, bi bil dolžan plačati

¹⁷ Invalidsko upravo na Ptuj je ustanovila leta 1751 cesarica Marija Terezija. S to ustanovo je želela pomagati mestu, da bi se gospodarsko zopet okrepil. V prvi polovici 18. stoletja so povzročile številne naravne nesreče, kuga in nazadujoča trgovina gospodarsko propadanje mesta. V mestu je nastanila garnizija vojnih veteranov, 1752. leta pa je uvedla tudi Invalidsko upravo zaradi nerednosti v upravi. Invalidska uprava je imela v mestu pet stavb. Leta 1761 si je pridobila od ptujskega magistrata v svojo last polovico lenta za shranjevanje lesa in njegovo prodajo. To polovico lenta pa je 1857. leta prodala nazaj magistratu. Z odlokem cesarja Franca Jožefa je bila ukinjena 3. 9. 1860 Invalidska uprava.

¹⁸ ZAP - AMP, šk. 15., mapa 37, list 216.

denarno kazen v vrednosti 1 goldinar CMZ; polovico tega bi dobil Invalidski fond, drugo polovico pa ptujski špital.¹⁹

Ptujski pristan je obsegal zemljišče v velikosti 3 johov 412,9 klafter (17.896,1 m²). Med letoma 1761 in 1857 je bil razdeljen med dva lastnika, mestno občino, ki ji je pripadal del v velikosti 1 joh 1457 klafter (8.462,4 m²), in Invalidsko upravo, katere del je bil velik 1 joh 555,9 klafter. (6.753,9 m²). Načrt nam kaže to razdelitev: s črko A je označen mestni del pristana s tesališčem, s črko B pa pristan Invalidske uprave, ki je bil prodan mestni občini leta 1857. V tem delu sta označena še dva prostora: s črko C vrt nadporočnika in s črko D zemljišče, ki ga je Invalidska uprava prav tako prodala.

V drugi polovici 19. stoletja je prišlo zopet do političnih in geografskih sprememb v Evropi. Vojaški poraz Avstrije s Prusijo in z Italijo leta 1866 je imel vidne posledice v notranjepolitičnih razmerah habsburške monarhije. V sklopu spodnještajerskega 47. pehotnega polka so se na italijanskem bojišču vojskovale tudi dopolnilna vojaški posadki 9. in 20. lovskega bataljona ter 4. pionirski bataljon s Ptuja.²⁰ Februarja 1867 je bila uveljavljena dualistična ureditev monarhije. Prišlo je do številnih reform, med katerimi je bila tudi vojaška. Svoje naborno okrožje je imel 87. pehotni polk v Celju z okolico, na Pohorju, na Ptuju in v Ormožu. Ob tem polku je imel Ptuj še pionirje - inženirce.

Ptujski pionirski bataljon zaradi svoje značilnosti, bil je inženirski bataljon, ni sodeloval samo v vojnah, ampak je pomagal tudi pri elementarnih ali drugih nesrečah. Tako je odpotovala z vlakom 19. januarja 1877 2. stotnija 5. pionirskega bataljona v Zidani most, kjer je pomagala odstranjevati zemeljski plaz in skale, ki so bile med železniško progo in reko Savinjo. Vrnili so se 17. februarja 1877. Kombinirana pionirska kompanija je odpotovala 23. januarja 1878 z vlakom v Peč zaradi ledu na Donavi in nevarnosti poplave, vrnili so se 10. februarja. Že naslednje leto, 14. marca, je odšel oddelek 100 mož s pontoni pomagat reševat mesto Segedin zaradi poplave. Okolica Segedina je bila poplavljen tudi aprila 1881, tako je odšla tja pomagat 15. aprila pionirska skupina 150 mož s tremi oficirji z 20 pontoni. 9. novembra 1880 je bil v monarhiji hud potres. Čutili so ga tudi na Ptuju. Največ škode je bilo v Zagrebu. Zato je odšla I. pionirska kompanija 12. novembra 1880 pomagat odpravljat škodo v Zagreb.

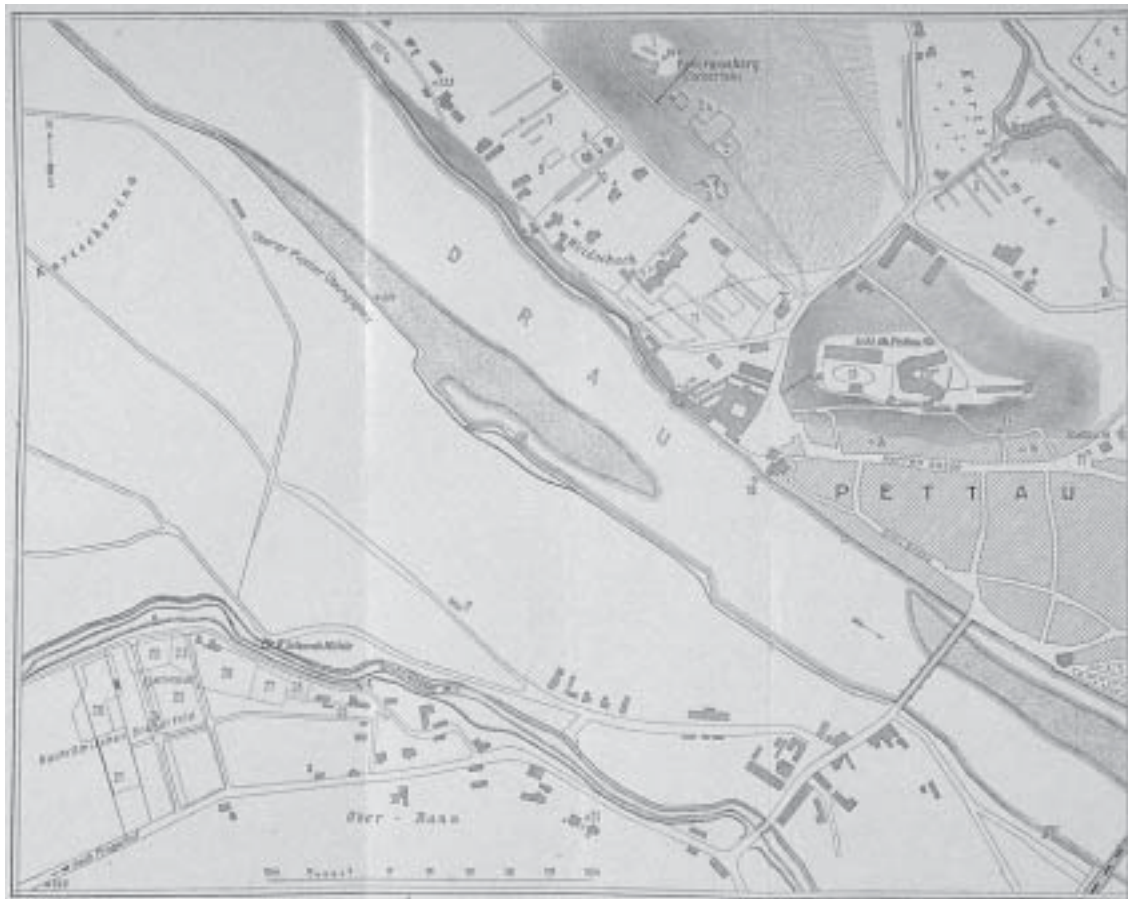
V 19. stoletju je na ptujskem območju reka Drava večkrat poplavljala. Nabrežje Drave in most čez njo je bilo zato potrebno mnogokrat popravljati. Pri večjih popravilih je zaprla občina most. Takrat so se Ptujčani in okoličani vozili čez Dravo s splavom, ki ga je pripravil pionirski bataljon.

Od srede devetdesetih let 19. stoletja do 1918. leta je imel ptujski 4. pionirski bataljon vsako leto od pomladi do jeseni vojaške vaje na Dravi in strelske vaje na vojaškem strelišču. Zakon, ki je bil izdan 11. junija 1879. leta, je določal velikost strelišča treh hektarjev, to je 5 1/5 joha (29.640 m²), za pionirske bataljone. Ptujski pionirski bataljon je imel v najemu teren v velikosti 9 johov 1140 kvadratnih klafter (55.398,3 m²) na desnem bregu Drave na Zgornjem Bregu. Za leto 1880 je znašala najemnina z obrestmi 198 goldinarjev. Za velikost 5 johov 1355 kvadratnih klafter (33.371,2 m²) je plačala vojaška uprava od 1. aprila 1881. leta za neomejen čas 214 goldinarjev.²¹ Tako je imel 4. pionirski bataljon od 19. avgusta do 3. septembra 1885 vojaške vaje

¹⁹ Ptujski špital so ustanovili 1315. leta gospodje Ptujski. Dali so mu bogato donacijo, s katero so lahko vzdrževali 12 ubožnih meščanov. Sredi 18. stoletja je prevzela špital v upravljanje Invalidska uprava. Zaradi slabega gospodarjenja je prodala nekaj njegovih nepremičnin, denar pa je uporabila za namene špitala. Cesar Jožef II. je razpustil špital leta 1787, vendar ga je na prošnjo ptujskih meščanov že naslednje leto zopet obnovil. Kot zavetišče ubožnih meščanov je ptujski špital obstajal do druge polovice 19. stoletja.

²⁰ ZAP, Ferdinand Raisp, Chronik von Pettau 1857 - 1887, 64.

²¹ ZAP-MOP, šk. 9, dopis št. 1882/1884.

Situacijski načrt ptujskega zgornjega vojaškega vadišča ob Dravi, začetek 20. stoletja (fototeka Pokrajinskega muzeja Ptuj)

na reki Dravi. V tem času je bila plovba po Dravi otežena. V letu 1890 je imel pionirski bataljon od 1. aprila do sredine septembra praktične vaje na Dravi vsak dan, razen nedelje in praznikov, od 6. do 11. ure dopoldan in od 14. do 18. ure popoldan. Od 15. maja do 14. julija 1892 je sodelovala na vajah s pionirskim bataljonom tudi druga četa Genie polka iz Gradca. 19. julija 1892 je prišlo na Ptuj 130 gojencev vojaške akademije s tremi oficirji iz Wienerneustadta, med njimi je bil tudi nadvojvoda Josef Ferdinand. Naslednji dan so prisostvovali vaji v postavljanju pontonskega mostu. Po končani vaji so se vrnili na vojaško akademijo. 149 gojencev mariborske pehotne kadetske šole si je ogledalo 23. junija 1895 praktično vajo na Dravi, ki jo je izpeljal 4. pionirski bataljon. Oficirski zbor korpusne šole 13. armadnega korpusa iz Zagreba je prisostvoval 8. junija 1897 ptujskim vajah, ki jih je vodil generalmajor Siglitz.

Vendar 4. pionirski bataljon ni imel praktičnih vaj samo na Ptuj, ampak tudi v drugih mestih avstro-ogrske monarhije. Tako se je na primer udeležil 4. julija 1896. leta utrdbene tehnične vaje v Oloumoucu, poleti 1908.²² in 1910. leta²³ pa praktične vaje pri Osijeku.

Med letoma 1850 in 1914 je bil Ptuj z okolico skoraj vsako leto začasna prehodna postaja za zbiranje različnih vojaških enot, ko so marširale na številne vojaške vaje ali manevre v avstrijski

²² ZAP-MOP, šk. 157, dopis št. 2 554/1 1908.

²³ ZAP-MOP, šk. 169, dopis št. 10 528/4 1910.

Ptuj, spravljanje težkega orožja prek pontonskega mostu, razglednica poslana 1913 (fototeka Pokrajinskega muzeja Ptuj)

monarhiji. 3. poljski topniški polk iz Radgone je imel od 15. julija do 3. septembra 1879 strelske vaje z dvanajstimi topovi uhatzius. Tabor so imeli na Hajdini. Vsak teden je prišla na vaje tudi druga baterija 12. in 16. topniškega polka iz Ljubljane, Gorice, Trsta, Zagreba, Karlstadta, Radgone, Straža in Gradca. Septembra 1896 je bil veliki cesarski manever v Čakovcu. Od 9. septembra dalje so se na Ptuju zbirale vojaške enote, ki so odpotovale od tu na manevre 14. in 15. septembra. V ozkem prostoru od Hajdine do Krčevine - Spuhlje je bilo nastanjenih 16 bataljonov, 6 eskadronov, 32 topov, 9960 mož in 1425 konj. S Ptuja je odšel na manevre 4. pionirski bataljon.

Vojaške enote na Ptuju so obiskali mnogi oficirji iz krajev avstrijske monarhije predvsem v času, ko so bile v okolici mesta vojaške vaje, in tudi zaradi rednih letnih pregledov enot, ki so imele tu svojo garnizijo. 26. in 27. julija 1875 je prišel na inšpekcijo feldmaršalleutnant Prücker, divizionar iz Ljubljane. Ogledal si je tudi vajo na polju in vajo v postavljanju pontonskega mostu čez Dravo. Vajo sta izpeljala 8. lovski in 5. pionirski bataljon. 8. julija 1876 je bil na inšpekciji general baron Kuhn iz Gradca. Dopoldan je prisostvoval pri Sv. Johannu strelskim vajam 8. lovskega bataljona skupaj z mariborsko garnizijo, popoldan pa steljanju na tarče 5. pionirskega bataljona in tudi vaji v postavljanju pontonskega mostu čez Dravo. 28. junija 1877 je prišel v inšpekcijo k 5. pionirskemu bataljonu nadvojvoda Albrecht, feldmaršal in general inšpektor avstrijske armade. Spremljal ga je deželni poveljujoči komandant baron Kuhn. 5. pionirski bataljon je imel vajo v postavljanju pontonskega mostu čez Dravo. Naslednji dan je nadvojvoda odpotoval v Ljubljano.

Tako je prišel 27. maja 1883 na pregled garnizije feldmaršal baron Kuhn zaradi predhodnega ogleda posadke pred cesarjevim obiskom. Od 1. do 6. junija so bili na obisku v ptujski garniziji šef generalnega štabnega korpusa feldmaršal baron Beck, feldmaršal baron Cormare(?),

Johann Winkler, Ptuj, vojaško pristanišče za čolne, konec 19. stoletja (fototeka Pokrajinskega muzeja Ptuj)

feldmaršal baron Waldstätter, generalmajor Hillebrandt. 10. julija je Ptuj obiskal cesar Franc Jožef. Spremljal ga je deželni namestnik baron Kübeck z velikim vojaškim spremstvom, in sicer: general adjutant feldmaršal baron Mondel, drugi general adjutant generalmajor baron Pogg in majorji adjutanti, šef general štaba feldmaršal baron Beck, poveljujoči graški general feldmaršal baron Kuhn, divizionar feldmaršal baron Wallstätten in brigadni generalmajor von Urban. Prispeli so z dvornim vlakom. Najprej so se ustavili na vadišču ob hajdinskem pokopališču, kjer je cesar pregledal 4. bataljon 87. pehotnega polka. Nato je z vsem spremstvom odpotoval naprej na pionirsko vadišče, ki je bilo na desni strani Drave v občini Zg. Breg. Tu je 4. pionirski bataljon v petindvajsetih minutah postavil most iz 28 pontonov. Po tem prikazu postavitve mostu je cesar s spremstvom odpotoval v mesto, kjer so ga pozdravili in sprejeli župan Franc Rodoschegg in predstavniki mesta.

V času prve svetovne vojne je bil Ptuj prehodna postaja za vojaške enote in za njihovo začasno nastanitev. Ob pionirskem je imel med prvo svetovno vojno svoj garnizon tudi 3. saperski bataljon. Vojaške vaje v postavljanju pontonskega mostu so bile na obeh straneh Drave. Zaobsegale so prostor v dolžini 2,5 km pred mostom in 3 km nižje za njim. Vaje je imela cesarsko-kraljeva dopolnilna kompanija 3. pionirskega bataljona skozi vse leto. V vojaške namene sta bili zasedeni obe ptujski okoliški ljudski šoli. V obeh stavbah so uredili rezervno vojaško bolnišnico, prav tako tudi v Strnišču, kamor so vozili ranjence s soške fronte. Ob koncu prve svetovne vojne je bil na Ptujju saperski polk.

POVZETEK

Na obrambnem področju je bil Ptuj v 16. stoletju pomembnejši od Maribora. Bil je osrednja trdnjava na Dravskem polju, imel je tudi vlogo obmejne obrambne postojanke. Ker je bilo mesto s tega vidika zelo pomembno, je kupil kralj Ferdinand leta 1556 mesto od salzburških nadškofov. Tako je postal Ptuj deželnoknežje mesto. V petdesetih letih 16. stoletja so začeli italijanski gradbeniki pod vodstvom družine dell' Allio večja utrdbeno dela na Ptuj (mestno obzidje). V sredini 17. stoletja je grozila Štajerski zopet turška nevarnost. Ponovno so morali utrditi trdnjave ob obmejnih krajih, med njimi je bil tudi Ptuj. V 18. stoletju so bili na Dravskem polju trije veliki vojaški manevri (1750, 1786, 1787), ki sta jih izvajali notranjeavstrijska in hrvaška vojska.

Cesar Franc I. je predpisal leta 1817 novo razdelitev nabornih okrožij. Slovenska Štajerska je postala naborno okrožje za 47. pehotni polk, ki je imel vojašnice v Mariboru, na Ptuj in v Celju. 24. novembra 1824. leta je prišel na Ptuj 9. lovski bataljon. Tu je imel svojo štabno postajo in garnizijo

Mesto Ptuj je bilo od izbruha italijanskih in madžarskih nemirov v revolucionarnem letu 1848/1849 večna vojaška postojanka premikajočih se avstrijskih in hrvaških vojaških enot v eno ali drugo smer. Jeseni 1848 je bil v mestu tudi armadni korpus grofa Lavala Nugenta, ki je štel 8000 mož in je imel 13 topov.

Na Štajerskem dravskem območju je bil ptujski pristan ob mariborskem in ormoškem eden najpomembnejših. Ptujška invalidska uprava je bila lastnica dela zemlje, na katerem je bil pristan.

Vojaška državna blagajna je postavila vojno brano že leta 1815. Z njenim vzdrževanjem je bilo povezanih letno veliko stroškov: leta 1845 na primer 461 goldinarjev CMZ.

Od srede devetdesetih let 19. stoletja do 1918. leta je imel ptujski 4. pionirski bataljon vsako leto od pomladi do jeseni vojaške vaje na Dravi in strelske vaje na vojaškem strelišču. Zakon, ki je bil izdan 11. junija 1879. leta, je določal velikost strelišča treh hektarjev, to je 5 1/5 joha (29.640 m²), za pionirske bataljone. Ptujski pionirski bataljon je imel v najemu teren v velikosti 9 johov 1140 kvadratnih klafter (55.398,3 m²) na desnem bregu Drave na Zgornjem Bregu. Za leto 1880 je znašala najemnina z obrestmi 198 goldinarjev. Za velikost 5 johov 1355 kvadratnih klafter (33.371,2 m²) je plačala vojaška uprava od 1. aprila 1881. leta za neomejen čas 214 goldinarjev.

Na Ptuj je imel svojo garnizijo 4. pionirski bataljon. Zaradi svoje značilnosti, bil je inženirski bataljon, ni sodeloval samo v vojnah, ampak je pomagal tudi pri elementarnih ali drugih nesrečah. 9. novembra 1880 je bil v monarhiji hud potres. Čutili so ga tudi na Ptuj. V Zagreb, kjer je bilo največ škode, je odšla I. pionirska kompanija 12. novembra 1880 pomagat odpravljati škodo.

Vojaške enote na Ptuj so obiskali mnogi oficirji iz krajev avstrijske monarhije predvsem v času, ko so bile v okolici mesta vojaške vaje, in tudi zaradi rednih letnih pregledov enot, ki so imele tu svojo garnizijo. 10. julija 1883 je obiskal Ptuj cesar Franc Jožef. Spremljal ga je deželni namestnik baron Kübeck z velikim vojaškim spremstvom. Prispeli so z dvornim vlakom. Najprej so se ustavili na vadišču ob hajdinskem pokopališču, kjer je cesar pregledal 4. bataljon 87. pehotnega polka. Nato je z vsem spremstvom odpotoval naprej na pionirsko vadišče, ki je bilo na desni strani Drave v občini Zg. Breg. Tu je 4. pionirski bataljon v petindvajsetih minutah postavil most iz 28 pontonov. Po tem prikazu postavitve mostu je cesar s spremstvom odpotoval v mesto, kjer so ga pozdravili in sprejeli župan Franc Rodoschegg in predstavniki mesta.

V času prve svetovne vojne je bil Ptuj prehodna postaja za vojaške enote in za njihovo začasno nastanitev. Ob pionirskem je imel med prvo svetovno vojno svoj garnizon tudi 3. saperski bataljon. Vojaške vaje v postavljanju pontonskega mostu so bile na obeh straneh Drave. Zaobsegle so prostor v dolžini 2,5 km pred mostom in 3 km nižje za njim. Vaje je imela cesarsko-

kraljeva dopolnilna kompanija 3. pionirskega bataljona skozi vse leto. Ob koncu prve svetovne vojne je bil na Ptuj saperski polk.

ARHIVSKI VIRI

StLA - Steiermärkisches Landesarchiv Graz,

- fond Akte 1848
- Grazer Zeitung, 18. 11. 1848, št. 244
- Grazer Zeitung, 1. 12. 1848, št. 257
- Der Steierische Landbote, 15. 12. 1848, N. 24, Graz
- Grazer Zeitung, 6. 12. 1848, št. 262
- Grazer Zeitung, 9. 12. 1848, št. 255

ZAP - Zgodovinski arhiv Ptuj,

- AMP -Fond: Arhiv mesta Ptuj,šk. 15
- MOP - Fond: Mestna občina Ptuj, šk. 9, šk.1 57, šk. 169
- R - 27, Ferdinand Raisp, Chronik von Pettau 1857 - 1887
- R - 40, Simon Povoden, Bürgerliches Lesebuch I., 1821

UKM - Univerzitetna knjižnica Maribor, - Slovenija, 3. 11. 1848, list 36

MERE

1 joh = 5.700m², 1 kvadratna klaftra ali seženj = 3,595 kvadratnih metrov

POPIS LITERATURE

Curk, Iva in Jože, *Ptuj*, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1970

Gatti, *Die Ereignisse des Jahres 1848 in der Steiermark*, Graz, 1850

Pirchegger, Hans, *Geschichte von Steiermark 1740- 1919*, Graz- Wien - Leipzig, 1934

Pohl, Walter- Vocelka, Karl, *Habsburžani*, Ljubljana, 1994

Raisp, Ferdinand, *Pettau*, Steiermarks älteste Stadt und ihre Umgebung, Graz, 1858

ZUSAMMENFASSUNG

Auf dem Verteidigungsgebiet war Ptuj im 16. Jahrhundert bedeutender als Maribor. Es war die zentrale Festung auf dem Dravafeld und hatte auch die Rolle eines Grenzstützpunktes. Da die Stadt unter diesem Aspekt sehr bedeutsam war, kaufte der König Ferdinand im Jahr 1556 die Stadt von den Salzburger Erzbischöfen. So wurde Ptuj eine landesfürstliche Stadt. In den 50er Jahren des 16. Jahrhunderts begannen italienische Architekten unter der Leitung der Familie dell'Allio größere Befestigungsarbeiten in Ptuj (Stadtmauer) auszuführen. Mitte des 17. Jahrhunderts drohte der Steiermark wieder die Türkengefahr. Erneut musste man Festungen in Grenzorten, zu denen auch Ptuj gehörte, festigen. Im 18. Jahrhundert fanden auf dem Dravafeld drei große Manöver (1750, 1786, 1787) statt, an denen die innenösterreichische und kroatische Armee teilnahmen.

Der Kaiser Franz I. schrieb im Jahr 1817 eine neue Aufteilung der Stellungen vor. Die slowenische Steiermark wurde der Stellungenkreis für den 47. Infanterieregiment, der seine Kasernen in Maribor, Ptuj und Celje hatte. Am 24. November 1824 kam nach Ptuj das 47. Jägerbataillon. Hier befand sich seine Stabsstation und Garnison.

Die Stadt Ptuj war seit dem Ausbruch italienischer und ungarischer Unruhen im Revolutionsjahr 1848/1849 ein langzeitiger Militärstützpunkt der sich in die eine oder in die andere Richtung

bewegenden österreichischen und kroatischen Truppen. Im Herbst 1848 befand sich in der Stadt auch der Armeekorpus des Grafen Laval Nugent, der 8000 Männer zählte und 13 Geschütze hatte.

Auf dem steirischen Dravagebiet gehörte der Ptujer Lendplatz zu einem der bedeutsamsten, neben dem in Maribor und Ormož. Die Ptujer Invalidenverwaltung war der Eigentümer eines Landesteils, auf dem sich der Lendplatz befand.

Die Militärstaatskasse stellte bereits im Jahr 1815 ein Wasserwehr aus. Seine jährliche Erhaltungskosten waren sehr hoch: im Jahr 1845 betrug sie z. B. 461 Gulden CMZ.

Seit der Mitte der 90er Jahre des 19. Jahrhunderts hielt der Ptujer 4. Pionierbataillon jedes Jahr vom Frühling bis Herbst Militärübungen an der Drava ab, und hatte Schießübungen auf dem Militärschießplatz. Das am 11. Juni 1879 erlassene Gesetz bestimmte für Pionierbataillone 3 ha große Schießplätze, das sind 5 1/5 Joche (29.640 m²). Das Ptujer Pionierbataillon nahm ein 9 Joche 1140 Quadratklafter (55.398,3 m²) großes Gelände in Miete, und zwar am rechten Dravaufer in Zgornji Breg. Für das Jahr 1880 betrug die Miete mit Zinsen 198 Gulden. Für 5 Joche 1355 Quadratklafter (33.371,2 m²) bezahlte die Militärverwaltung vom 1. April 1880 für unbegrenzte Zeit 214 Gulden.

In Ptuj hatte seine Garnison das 4. Pionierbataillon. Wegen dessen Eigenschaft, es war eine Pioniertruppe, nahm es nicht nur am Krieg teil, sondern half auch bei Naturkatastrophen und anderen Unfällen. Am 9. November 1880 erschütterte die Monarchie ein starkes Erbeben, das man auch in Ptuj gespürt hat. Am schlimmsten betroffen wurde Zagreb, und dorthin ging am 12. November 1880 die 1. Pionierkompanie, um den Schaden zu beheben helfen.

Die Truppen in Ptuj besuchten viele Offiziere aus den Orten der österreichischen Monarchie, vor allem zu jener Zeit, als in der Stadtumgebung Militärübungen abgehalten wurden, und wegen regelmäßiger jährlicher Inspektion der Truppen, die ihre Garnison in Ptuj hatten. Am 10. Juli 1883 besuchte Ptuj der Kaiser Franz Joseph. Begleitet wurde er vom Landesstellvertreter Baron Kübeck mit großem Geleit. Sie kamen mit dem Hofzug an. Zuerst hatten sie am Truppenübungsplatz neben dem Friedhof in Hajdina angehalten, wo der Kaiser das 4. Bataillon des 87. Infanterieregiments inspizierte. Dann ging er mit dem Geleit zum Pionierübungsplatz am rechten Dravaufer in der Gemeinde Zgornji Breg. Hier stellte das 4. Pionierbataillon in 25 Minuten eine Brücke aus 28 Pontons auf. Nach dieser Darstellung des Pontonbrückenbaus war der Kaiser mit dem Geleit in die Stadt gegangen, wo er von dem Bürgermeister Franc Rodoschegg und den Stadtvertretern begrüßt und empfangen wurde.

Zur Zeit des Ersten Weltkriegs war Ptuj eine Übergangsstation für die Truppen und deren vorläufige Einquartierung. Während des Ersten Weltkrieges hatte neben dem Pionier- auch das 3. Sappeurbataillon seine Garnison hier. Militärübungen im Pontonbrückenbau fanden an beiden Dravaufer statt, und zwar auf einem Gelände, dass sich 2,5 km vor und 3 km hinter der Brücke erstreckte. Militärübungen durch das ganze Jahr hatte auch die kaiserlich-königliche Zusatzkompanie des 3. Pionierbataillons. Am Ende des Ersten Weltkriegs befand sich in Ptuj ein Sappeureregiment.

SUMMARY

The contribution presents Ptuj as a border fortress during the times of Turkish invasions. It also presents the role of army troops from the 18th century until 1918, in particular that of the pioneer battalion with its garrison located in Ptuj. The battalion was really connected to the Drava River because the solders were regularly exercising on the upper and lower training areas along the river banks, and occasionally building pontoon bridges at various events, such as natural disasters, bridge repairs, and various military demonstrations.